

Eğitimden Hukuka Miyon Değerlendirmesi

Muharrem BALCI

Giriş

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu sosyallikte fitratından gelen olmazsa olmaz prensiplere bağlıdır. Bu fitri kurallara 'zaruriyyât-ı diniyye' veya 'makasid-i hamse' deniyor. 1. Nefsin (canın) korunması, 2. Aklın korunması, 3. Dinin korunması, 4. Neslin Korunması, 5. Malın korunması. Günümüz modern dünyanın insanı bu fitri kuralları sistem içinde korumaya çalışırken sistemin sürdürücüsü ve idarecilerinden 4 başlıkta teminat istemektedir. Bu başlıkları karşılamayan sistemler, yönetimler hem halkına zulmetmiş olurlar, hem de iktidarlarını sürdürebilme olanaklarını kaybederler. Zira *zulm ile abad olunmaz*.

Modern devletlerin insanlarına sunmak zorunda olduğu işlevsellikler (hizmetler), işte bu fitri kuralların güvencesini oluşturmak zorundadır. Bunlar, 1. Eğitim, 2. Sağlık, 3. Güvenlik, 4. Yargı hizmeti ve güvenceleridir. Bu dört başlıkta toplanan güvenceler, insanlık onuru ile yaşayabilmenin de koşullarıdır. Yukarıda bahsini ettiğimiz 'zaruriyyât-ı diniyye' veya 'makasid-i hamse' ancak ve ancak bu dört konudaki güvence ile sağlanabilir. Demokrasi yönetimlerinde de iktidarlar yine bu dört güvence ile iktidarlarını sürdürebilirler veya kaybedebilirler.

Türkiye'de tüm temel kanunlarda değişikli yapıldığı halde 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Kanunu) 90 yıldır değiştirilmemiştir. Ancak, TSK okulları, İHL'ler ve benzeri okullarla delindiği de bir vakıdır. Son dönemlerde İHL'lere yapılan yatırımların anlamı ve mahiyeti, yardım usulleri de tartışılmaktadır. Hayırsever yurttaşlarımız ve devletimiz İHL'leri saray yap-

rusu yaparken, üç öğün yemeklerini vakıflar aracılığıyla karşılar, normal (ne demekse) okullardaki çocuklarımızı anne babalarının üç kuruş harçlıklarına mahkûm etmiştir. TSK'dakileri de devlet karşılamaktadır. Gerçekten de normal okullardaki eğitim-öğretim-sosyal yardımlaşma ve dayanışma dip yapmıştır. Ve her geçen gün mevcut iktidarlar eliyle bu ayrımcılık devam ettirilmektedir.

Şimdi bir itiraz duyar gibiyim: İHL'ler dindar gençlik üretmektedir. İşte buna takılmak gerekir. Dindar gençlik kavram olarak bile kendi referansının literatüründe olmayan bir kavram ve olgudur. Son gezi olaylarında da gördüğümüz gibi İHL'ler de bu talebe cevap verememişlerdir. Kaldı ki talep de anlamsız bir taleptir. Eğitimin insan yapma, adam yontma karşılığı işlevselleştirildiği bir toplumda dindar gençlik, muhafazakârlaştırılmış, sağcılaştırılmış, adının başına veya ardına parti veya cemaat ismi yazdırılması öğretilmiş edilgen topluluklar üretmekten başka bir anlam taşımayacaktır.

Bu ülkenin Cumhurbaşkanı veya başbakanlarının görkemli 'normal' okulların açılışlarına katıldığı pek görülmez. Neden? Türkiye'nin son 10 yılına baktığımızda görece derslik sayılarını artırmaktan (çoğu müdür odalarını küçülterek elde edilmiştir), içi doldurulamamış, çocukların cep telefonlarının gerisinde kalmış tablet dağıtımından başka bir düzenleme ve düzelti görülmemektedir. Nankörlük yapmıyoruz, gelinen noktada zavallılığını aşmak için dershane sektörünün doğmasına yol açan, sonra da yozlaştığını ileri süren devlet zihniyetinin polemikçi tavır ve söyleminden bahsediyoruz.

Ülkemizde son 30 yıldır bir *sivil toplum* ve *sivilleşme* lafı sürüyor. Sivil toplum, eğitimin sivilleşmesinin ve sivil girişimciliğin bir ürünüdür. Eğitimi sivilleştirmeden yani bireysel ve kurumsal ilişkilerde karşılıklı var oluşa dayanan katılımcı ve paylaşımcı yaşam kalıplarını hayata indirgemedi sivil toplumu inşa etmek olası değildir. Tevhid-i Tedrisat Kanununun varlığı ve Demokles'in kılıcı gibi tepemizde tutulduğu eğitim sisteminde sivil eğitimden bahsedenlere inanmak için kullanılış aptal olmak gerekiyor. Bunun için eğitim-girişimcilik ve sivil toplum ilişkisinin irdelenmesi gerekmektedir. Eğitim - girişim ilişkisi sivilleştiği sivil toplum gelişecektir.

Anadil - Önce Aile Sonra Okul

Hayata geldiğinde annesinin gözlerine odaklanan çocuğun konuşması ana diliyle olmaktadır. Ana dili, yanlış okumadınız sizin ananızın dili. Ana dilde savunma hakkını¹ bile vatandaşına 90 yıl çok görmüş bir sistemin idarecilerinden anadilde eğitim hakkı beklemek de kullanılmış aptallıkla ifade edilebilir. Bunun içindir ki insanlar ana dilde konuşma ve savunma hakkını mücadele ile alıyorlar. Yani; *hakları verilen millet yoktur, haklarını almış milletler vardır*. Bu eğitim sistemi bize bunu öğrettiği için ona müteşekkir mi olmalıyız?

Okularımızı artık sivil birer mekân olmaktan çok, kamu otoritesinin kendini çocukların damarlarına kadar hissettirdiği ceberut, sınırlandırılmış, otoriter bir alan haline gelmiştir. Merkezîyetçi eğitim-öğretim, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve ucu bucağı bulunamayan idari düzenlemelerle, tek tipçi zihniyet, gizli müfredat okullarımıza hâkimdir. Bu hâkimiyet çocuklarımızı kendi özgüvenlerine, bilgilerine, donanımlarına, evrensel kurallara, dinin gereklerine değil, devletin kendinden menkul kurallarına, hikmet-i hükümete itaati zorunlu kılmaktadır. O halde söyler misiniz; iktidarlar bu güne kadar eğitim-öğretim alanında hangi yenilikleri yapmışlardır? Toplu taşımaya mı? Bu konu çok baydı?

1] İbrahim Hakkı BEYAZIT; Ana Dilde Savunma Üzerine, Genç Hukukçular Hukuk Okumaları *BİRİKİMLER IV*, s.137. <http://www.muhammedbalci.com/hukukdnyasi/makaleler/birikimlerIV/152.pdf>

Eğitim - Öğretim

TDK sözlüğünde öğretim, belli bir amaca göre gereken bilgileri verme işi, tedris, talim ve öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikleri düzenleme, gerekçeli sağlama ve kılavuzluk etme işi;

Eğitim de, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye olarak tarif edilmiştir.

Bir başka şekilde ve iyi niyetli olarak da öğretim, "Bilgiyi bulmak, kazanmak, bilgiyi kazanma yolunu ve kazanılan bilgiyi hafızada tutarak yeri geldiğinde kullanabilmek için hatırlamak",

Eğitim de, "İnsan yaratılışında var olan bütün bilgi ve kabiliyetleri esas alarak onu yönlendirmek, geleceğe hazırlamak, hayatı boyunca gerekli bilgiyi nasıl elde edeceğini öğrenmesinde yardımcı olmak" şeklinde tarif edilebilmektedir.²

Eğitimin 'eğmek'ten geldiğini, eğmenin ise bir nesneyi kendi rızası dışında zorlayarak bükmek, aşağı doğru itmek anlamına geldiğini düşündüğümüzde öğretimle eğitim arasındaki ilişkiyi açıklamak gerekecektir.

"Öğrenmek nefes almaya benzer. Doğal ve insani bir etkinliktir. Yaşamı tüm duyularıyla keşfeden, enerji ve heyecanla karşılayan etkin ve meraklı bir insan, aynı zamanda öğrenmektedir de. Öğrenme yetimiz nefes alma yetimiz gibidir, geliştirilmeye ve müdahaleye ihtiyacı yoktur. İnsanlara nasıl öğrenileceğini veya nasıl düşünüleceğini söylemek gereksizdir, hatta düpedüz hakarettir. Bütün bunları yapabilecek şekilde hayata gelmişlerdir".³

"Eğitim, öğrenmeyi verimli ve gelişkin kılacağı umuduyla iyi niyetli insanlar tarafından icra edilmektedir, ancak her defasında da öğrenme süreci tahrip edilmektedir"⁴

Öğretim ve eğitim çoğu zaman ve yerde

2] M. BALCI, Ulusal ve Uluslararası Hukukta İnsan Hakları Çerçevesinde Eğitim ve Öğretim Hakkı, Yeni Türkiye Dergisi, S. 98/22, 1104. <http://www.muhammedbalci.com/yayinlar/90.pdf>

3] Aaron FALBEL, Öğrenme? Tabii... Eğitim? Yok, Hayır Kalsın, *Alternatif Eğitim*, s. 104.

4] Aaron FALBEL, *Agm*, s. 105.

aynı anlamda kullanılmaktadır.

Edebiyat

Edebiyat, Duygu ve düşünceleri en güzel şekilde anlatmak.

Aslında öğrenim görme aşamasındaki çocuklarımıza ve gençlerimize bilgi ve donanım verilmesini ifade eden 'öğretim' yapılması gerekirken, 'adam yapma' anlamına gelen 'eğitim' verilmesi, edebiyatın bir numaralı konusu olmuştur ve olmaya da devam edecektir. O halde edebiyatın sivilleşme konusunda söyleyeceği çok söz vardır diyebiliriz.

Hapishanede bile özgür olmayı dileyen bir edebiyata devlet müdahalesi kabul edilemez. Edebiyat hiçbir müdahalenin tesir edemeyeceği kadar sivil bir alandır. Eğitim öğretim işleriyle ilgilendiğini sanan devletin, edebiyat gibi fitraten de özgür bir alana müdahale yerine, mümkün olduğunca sivilleşmesine yardımcı olması gerekir. Ancak bu haliyle edebiyat daha özgür, zihinler daha özgür, yaratıcısı ile daha bir yakın olabilir. Bir diğer deyişle edebiyat insanın insanla, tabiatla ve yaratıcısı ile arasındaki ilişkiyi ayan beyan ortaya koyar.

Eğitimin sivilleşmesi ile birlikte sivil toplumun geliştiğini tarih içinde hem ülkemizde hem de diğer ülkelerde görebilmekteyiz. Hukukta olduğu gibi eğitim öğretimde Osmanlı modeli sivil bir modeldir. Devletin eğitim ve öğretime müdahalesi sadece öğretim elemanlarının ve öğretmenlerin ihtiyaçlarını karşılama düzeyindedir. Üstelik bu ihtiyaç karşılması da birer sivil toplum kuruluşu örnekleri olan vakıflar vasıtası ile yapılmakta idi. En önemli örnek olarak Darüşşafaka (Şefkat Yuvası) Mektebi bir sivil toplum kuruluşu olan "*Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiye*" isimli Derneğin (daha sonra Darüşşafaka Cemiyeti ismini almıştır) bir kuruluşudur. Aynı şekilde günümüzde vakıfların özel öğretim okulları açması da zikredilebilir, ancak Darüşşafaka' örneğinin aksine, günümüz vakıf okulları ticari maksatla işleyen özel okul halindedirler. Hem vakıf okulu hem de özel öğretim okulu. Bu konuda bir bahsi değerdir.

Sivil toplum, eğitimin sivilleşmesinin ve sivil girişimciliğin bir ürünüdür. Eğitimi sivilleştirmeden yani bireysel ve kurumsal ilişkilerde karşılıklı var oluşa dayanan katılımcı ve paylaşımcı yaşam kalıplarını hayata indirge-

meden sivil toplumu inşa etmek olası değildir. Bunun için eğitim-girişimcilik ve sivil toplum ilişkisinin irdelenmesi gerekmektedir. Eğitim girişim ilişkisi sivilleştiğinde sivil toplum gelişecektir.

Aile içinde kendini bulan çocuğun fitri olarak da korumaya çalıştığı bu esasları önce aileden aldığı bilgilerle geliştirmesi gerekmektedir. Mutlak korunması gerekenleri koruma noktasında bilinç kazanan çocuğun genç yaşlarda bunları geliştirmesi ve her insanın bunları koruması gerektiği konusunda bilgilenmesi, "insan insanın kurdudur" anlayışının aksine, "karşılıklı toplumsal yararlanma" anlayışını kazandırır. Bu anlayış "mü'minler birbirini yıkayan el gibidir" sözü ve bilinci ile beslenir ki sivilleşmeden kastımızın bu olduğu açıktır.

İşte aile, okul çağından önce ve sonra bu korunması gerekenlerle çocuğu bilgilendirmeli ve donatmalıdır. Sivilleşmenin bir yönü de insanın kendine olan güveni ise, bu güven bu sayede kazanılmaktadır. Özgüvenini aileden kazanmış çocuğun okuldaki konumu da farklı olmaktadır. Zira okul, aşağıda da göreceğimiz gibi çocuğun aile ile toplum arasındaki serüvenidir. Bu serüvende çocuk aileden çok okulun etkisi altındadır. Eğitim sistemimizin sık sık değiştirildiğini de göz önüne aldığımızda bu serüven konusunda az konuşulduğu da bir vakiadır.

Müfredat

Sözün burasında eğitimin gizli müfredatına da değinmek yararlı olacaktır. Gizli müfredat, açık müfredattaki eksik ve belirsiz bilgi ve değerleri daha ayrıntılı biçimde tanımlayan, egemen siyasal sisteme ve kültürel sosyalleştirmeyi derinleştiren, öğrenci tipini daha dar kalıplar içinde billurlaştırmaya çalışan bir müfredattır. Öğrencilere okulda eğitsel rutinler içinde özümsetilen çok sayıda sosyal, kültürel ve etik davranış, gizli müfredatın konusunu oluşturur. Gizli müfredat, siyasal toplumsallaşma, itaat ve uyumlu olmaya yönelik yetiştirme, geleneksel sınıf yapısının sürdürülmesi gibi işlevleri yerine getirir. Gizli müfredat çoğu zaman yazılı değildir. Hâkim ideoloji ve aile içinde meşrulaştırılmış davranış biçimleridir.⁵

5] Kemal İNAL, Eğitim ve İdeoloji, s. 134.

Gizli müfredatın içinden bazı kural ve davranışları doğru yanlış ayırt etmeksizin örneklendirirsek: Düğme ilikleme, parmak kaldırmak, okula tek sıra halinde girmek-çıkarmak, öğretmene babasından daha çok saygı göstermek, siz diye hitap etmek, örnek insan olduğu ifade edilen öğretmenlerin odasının kapısını çalmadan girmek, İstiklal Marşını gür sesle okumak, öğretmen ve idarecilere mutlak saygı göstermek, okulu temiz tutmak, demirbaşlara zarar vermemek, güürültü yapmamak v.b.⁶

Milli Eğitim vasıtasıyla gizli - açık müfredatın konusu olan kamusal alan bilgilendirmeleri, kamusal alanın sivil alanı belirlemesi şekline dönüşmektedir. Gizli müfredat çoğu zaman açık müfredattan daha etkilidir.

Öğretim Kademelerine Bakış

İlköğretim

İlk Öğretim çocuk için bir kendini keşfetme ve toplumsallığının farkına varma aşamasıdır. Bu aşamada ebeveynler ve toplum çocuğa Allah'ın bir emaneti olarak bakmalı, çocuğu üretim - tüketim ilişkilerinin bir parçası olarak görmemelidir.

Geçmişimizde ve günümüzde iki yanlış tutum sergilenmektedir:

Birincisi çocuğa yardım ve destekten çok çocuğun ebeveyne desteği öncelenmiştir. Çocuk aile için bir destek unsuru, bağda bahçede, baba meslek ve sanatında yardımcı unsur, bazen de ebeveyni bir arada tutan bir unsur olarak algılanmış, çocuk bir nevi ailenin mülkü addedilmiştir.

İkinci yanlış ise ulus devletinin ve seküler toplumun modelleştirdiği çocuk anlayışıdır:

Ulus devlet ve sanayi toplumlarında çocuk ulusun ve piyasanın malıdır. Çocuk mevcut düzene uygun bir zihin olarak 'baba devlet'e tabi, ulusal ve uluslar arası sistemin bir parçası, tebaası olarak dizayn edilir.

Orta öğretim

Orta öğretim çocuk için mesleki alt yapının kazandırıldığı dönemdir. Bu dönemde öğretim anlamında teorik bilgiler verilip, eğitim anlamında da yetenekleri izlenirken gelişmesi için yönlendirmeler yapılmalıdır.

Ancak herkesin görebileceği gibi orta öğretim döneminde çocuklarımız birçok zararlı madde ile tanıştırmakta, bağımlılık üreticilerinin muhatabı olarak bağımlılaştırılmakta, bağımlılık köleliğe dönüştürülmektedir. Birkaç yıl içinde tamamen özgür iradesi ile toplumun bir unsuru, yeteneği olacak genç, bu özelliklerinden sıyrılarak iradesi felç edilmiş olarak, zehir tacirlerinin kölesi durumuna düşürülmektedir. Yukarıda insan hayatının olmazsa olmazları olarak 'zaruriyyât-ı diniyye'nin 5 maddesini saymıştık. Çocuklarımızın bağımlılıklarla tanıştığı bu ortaöğretim dönemi öncesinde ve sonrasında ne müfredatta, ne de eğitim anlamında bu korunma esasları anlatılmamaktadır. Bu maddelerden ilki nefsin (canın) korunmasıdır. Canımızın Allah'ın bir emaneti olması nedeniyle korunması gerektiği, onu insanlık düşmanlarının bağımlılaştırmasına, köleleştirmesine fırsat vermemeyi çocuklarımıza öğretememektedirler. Zira öğretmesi gerekenlerin (aile ve öğretmenlerin) kendi nefislerini koruma noktasındaki acziyetleri malumdur.

Devletin siyasi partilerinin ve hükümetlerinin programlarında bu güne kadar bağımlılıklarla mücadele anlamında bir başlık dahi yoktur. Bu durumda, gerçekten de nükleer savaştan bile daha tehlikeli olan bağımlılıklar, geleceğimizin teminatı çocuklarımızı ve gençlerimizi hayatlarının baharında ya aramızdan ayırmakta, ya da iradesi felç edilmiş, bağımlılaştırılmış hale getirmektedir. Milli Eğitim, Sağlık ve Gençlik ve Spor Bakanlıklarının gençlerin bağımlılaştırılmamaları konusunda elle tutulur esaslı programları da yoktur. Hatta alkol ve şans oyunları adı altında devletin kumar markalarının eğitim-öğretim ve spora sponsorluklarını dahi görebilmekteyiz. Son dönemde sigara ve alkol satışına dair yasal sınırlamalar henüz beklenen sonuçları vermemiştir. O halde devletin sağlık güvencesi veremediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yani başladığımız yerdeyiz. Hukuki bilincin verildiği bir eğitim-öğretim ve sağlık sisteminde sonuç alınması da imkânsız görülmektedir.

Üniversite

Üniversite örgün eğitimin son kademesi, sosyalleşmenin ve ulusal-uluslar arası ilişkilerin tanımlanma ve analiz-sentez yapılma aş-

6] Kemal İNAL, Age. S. 134

masıdır. Üniversite farkındalığın, toplumsal sorunlara çözüm üretme bilincinin geliştiği zemindir. Ancak kendi alanım olan hukuktan örnek vermem gerekirse; Hukuk fakülteleri, sadece kanun maddelerinin basit pratiklerle hufzettirildiği, hukuk kavramlarının dahi öğretilmediği, mukayeseli hukukun geliştirilmediği, meslek seçiminde öğrenciye herhangi bir bilgi ve yönlendirme yapılmadığı zeminler halindedir

**Tevhid-i Tedrisat
(Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu**

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Kanunu), 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilmiş, tüm öğretim-egitim kurumlarını Maarif Vekaleti'ne bağlamış kanundur. 1982 Anayasa'sında da İnkılâp Kanunları arasında korumaya alınmıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ayrıca tekke ve zaviyelerin kapatılması; Arap harflerinin kaldırılıp Harf Devrimi'nin yapılmasının da gerekçesini oluşturmuştur.

Madde—1. Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde—2. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde—3. Maarif vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşaf edecektir.

Madde—5. Ek. Mektebi Harbiye'den menşetmiş askerî liseler bütçe ve kadrolarıyla Müdafaa-i Millîye Vekâletine devrolunmuştur.

19. yüzyıl sonlarında Avrupa'da dinlerin sonunun geldiği anlayışının Cumhuriyet kadrolarında da yer bulmasıyla Türkiye'de yeni toplumsal yapı oluşturulmaya çalışıldı. Bu oluşum hayatın her alanına uygulanmaya başlandı ve eğitim alanı bundan en fazla pay alan oldu. Göstergesi ve uygulaması da Tevhid-i Tedrisat Kanunu olmuştur. Böylece tek tip zihniyet ve tek tip vatandaş modeline geçilmiştir. Nitekim Başbakan İnönü 1925'te

öğretmenlere yaptığı konuşmada yeni toplumsal yapının öğretim-egitim kodlarını vermektedir:

"Milli terbiye istiyoruz... Sizin vereceğiniz terbiye dini değil milli, beynelmilel değil, millidir. Sistem bu. Dini terbiyenin milli terbiyeye tearuz etmediği zaman, her iki terkiyenin kendi yollarında, en temiz bir tecelli göstereceğini ispat edecektir. Beynelmilel terbiyeye gelince: Esas itibarıyla dini terbiye dahi beynelmilel terbiye demektir. Bizim terbiyemiz kendimizin olacak ve kendimiz için olacak... Bu millet henüz istediğimiz yekpare millet manzarasını göstermiyor... Bu yekpare millet içinde yabancı harslar erimelidir. Bu milliyet kütlesi içinde ayrı ayrı medeniyetler olamaz. Dünya üzerinde her millet mutlaka bir medeniyet temsil eder."

Eğitim-öğretimde; öğretimin özü, programı, bireysel kabiliyet ve toplumsal uyum, özgün ve özgür düşünce, uluslar arası bilimsel uyum, millilik, gelir dağılımında eşitlik, fırsat eşitliği gibi kriterler esas alınır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu bu kriterlerden herhangi birini esas almadan yapılmış bir kanundur. Yapıldığı günden bu güne kadar da sürekli eleştirilmiş fakat değiştirilememiş, uygulamadan kaldırılamamıştır.

Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkarıldığı yıllardaki şartları tartışmak bugün çok gerekli olmayabilir. Ancak günümüzde birçok uluslar arası belgeler, bölgesel anlaşmalar, ulusal düzenlemeler artık bu kanunun gerekliliğini ortadan kaldırmış, alay konusu olabilecek uygulamaları imkânsız hale gelmiştir. Nitekim Türkiye'de öğretimin birleştirilmesi zorunluluğu delinmiş, birçok istisna uygulamaya girmiştir.

Ulusal ve uluslar arası belgeler ve anlaşmalarda düşünce ve ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, eğitim ve öğrenim özgürlüğü, örgütlenme özgürlükleri o kadar genişlemiş ve yaygın hale gelmiştir ki, devletin bu alanlara müdahalesi neredeyse sıfırlanma noktasına ulaşmıştır. Hal böyle iken hala bu kanunun yasal düzenleme olarak varlığını sürdürmesi, ancak yukarıda İHL örneğinde değindiğimiz, devlet olma mantığında yatan ayrımcılıkla izah edilebilir.

7] MEB 1946'dan aktaran Kemal İNAL, Eğitim ve İktidar, s. 23.

Kanunun “Eğitim ve öğretimde birlik sağlamak” olarak vasıflandırdığı amaç aslında “duyguda ve düşüncede tek tip insan” yetiştirmektir. Ancak kanun amacına ulaşamadı. Zaman içinde birçok sınırlama ve kısıtlamalarla imam hatiplerin önü kesilmeye çalışıldı. Katsayı uygulaması getirildi. Mezunlarının kamu hizmetlerinde çalışması engellendi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu uyarınca açılmış olan okullar kanuna aykırı sayıldı. Bir başka ifade ile siyasal sistem kendi kanunlarını işlevsiz hale getirdi, tek tipçilik anlayışında fireler verilince temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına geçildi. Gelecek kuşaklara hukuka aykırı bu uygulamaların iyi anlatılması, bir daha bu hukuksuzlukların yaşanmaması için elzemdir.

Bir başka husus ise, Kur’an Kurslarının devlet eliyle açılması ve devletin kontrolünde olmasıdır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu devlete böyle bir yetki vermediği gibi, Kur’an Kurslarının açılması ve yönetimini devlete vermemiştir. Bu tamamen özel bir alandır ve insanlar kendi dinlerini yine kendi belirledikleri yöntem ve araçlarla öğrenecektir. Devletin vatandaşına herhangi bir dini öğretmesi ve şekillendirmesi mümkün olmamalıdır. Kur’an Kurslarının devlet eliyle öğrenime açılması ve müfredatının belirlenmesi laiklik ilkesine de aykırıdır.

Ulus Devlet - Biat Kültürü

Mevcut ve gelecek kuşaklara eğitim ve öğretimde hukuk kuralları öğretilmeli, uygulamaya esas teşkil edecek hukuk mantığı kazandırılmalıdır ki öğrenci kendisi üzerinde uygulanmaya çalışılan hukuka aykırılıkları bizzat kendisi görsün ve sivil bir mantalite ile kendi hakkını bizzat aramayı öğrenebilsin. Sivilite, sivilleşme bu anlamda önemlidir. Kılık kıyafetin farklılaştırılması, hatta kamuda bile olsa kılık kıyafet sınırlamalarının kaldırılması, -eğer muhatabı bir hukuk mantığına sahip değil ise- farklı bir zaman ve mekânda ellerinden alınması her zaman olasıdır.

Tüm bu belirlemelerimizde bize ışık tutacak pratik, öğrenme sürecinde öğretmen ve öğrencinin çalışma arkadaşı durumuna gelmesidir. Bu da ancak öğretmenin ‘öğretmesi’, öğrencinin de ‘öğrenmesi’ arasındaki ayrımın anlaşılması ile mümkün olabilir.⁸ Fakat ne

yazık ki Milli eğitim sistemimiz ve sistemin emekçileri olan öğretmenlerimiz öğrencilerini içini kâğıt doldurdıkları papağanlar⁹ haline getirmeye çalışmaktadırlar.

Ulus devletin ve seküler toplumun modellediği çocuk anlayışında bir değişim var mı? Ulus devlet ve sanayi toplumlarında çocuk, ulusun ve piyasanın malı olmaya devam ediyor. Çocuk mevcut düzene uygun bir zihin olarak ‘babadevlet’e tabi, ulusal ve uluslar arası sistemin bir parçası, tebaası olarak dizaynedilmeye devam ediyor. Baksanıza, hayır sahibi ebeveynleri bile biyat kültürü ile yetişmiş olduklarından çocuklarının gözleri önünde şirketleşmiş cemaatlara ve cemaatleşmiş iktidarlara biyat (aslı biat ama öyle yazmak içimden gelmedi) ediyorlar. Bu satırların yazıldığı anda birçok yerde biat tazeleme toplantıları yapılıyor. Sonra da Gezi’ye karşı dindar gençlik?

O halde eğitimin asıl gerçekleştirmeyi amaçlaması gereken Hukuk Güvenliğine geçebiliriz:

Hak/Hukuk

Hakk, lügat itibariyle asıl olan, sabit olan, doğru olan, adalet, herkesin meşru iktidarı, bir şey üzerinde malikiyet, emek, pay ve din gibi anlamlara sahiptir ve bütün bu anlamlar insanla ilişkilidir. Hakkın yukarıda verdiğimiz anlamları “kesinlik”, “doğruluk” ve “genellik” içerir. Bu yönüyle herkes tarafından aynı şekilde değerlendirilmesi gereken, insandan insana değişmesi mümkün olmayan, herkes tarafından benimsenen, kabul edilen bir kavramdan bahsetmekteyiz. Önüne geldiği herhangi bir kavramın doğruluğunu, gerçekliğini, olması gerekeni ifade ettiğini kabul etmekteyiz.

İnsan, doğuştan belirlenmiş hak ve özgürlüklere sahip olan bir varlıktır. Kişilik ise, hukuk sisteminin insana verdiği değerdir. İnsanı ‘kişi’ olarak ele aldığımızda ortaya önemli bir sorun/tartışma çıkmaktadır: “Haklar, yasa koyucunun korumayı uygun gördüğü çıkarlarla ilgili olup, bunlara ilaveten, gelenek ve göreneklerin belirlediği moral haklar mı ek-

⁸ Eğitim, s. 39.

⁹ Rabindranath TAGORE, Papağanın Masalı, *Alternatif Eğitim*, s. 57.

⁸ Vinoba BHAVE, Özel Olan ve İmha Edilen, *Alternatif*

lenecektir, yoksa insanın doğasından gelen özelliklerin, korunmasını zorunlu kıldığı bir takım haklar da var mıdır?"¹⁰ Bu sorunun cevabı aranırken incelenmesi gereken önemli nokta, insanın hangi yönden ele alınacağı konusudur.

Haklar İnsanın Özgürlük Alanı İçinde midir?

Hak ve ödevlerin neler olduğu ve uygulanmanın nasıl olması gerektiğini belirlemeyi, doğal hukuk anlayışıyla 'salt insanın özgürlük alanı içinde' saymak, insanın toplumsallığına aykırı bir anlayıştır. İnsan doğasında var olan bencilliğin her zaman ön plana çıkabileceği izahıta varestedir. Ayrıca, hakları sadece "toplumsal belirlemenin ürünü olarak" veya "devletin verdiği kadar" görmek de pozitif hukukun bir açmazıdır.

Her yönüyle olduğu gibi, bu konuda da vasatı önceleyen İslam algısı Kur'an'ı Kerim'in birçok yerinde örneklemeler yoluyla insanoğluna gerçek değerini verirken, toplumsallığın da yara almamasını, aksine onurlu bir toplum yapısını işaret etmiştir.

Kur'an'ı Kerim'de Kalem Suresinde hak ve ödevlerle ilgili öngörü, yukarıdaki iki farklı anlayışı da reddeden biçimde ortaya konulmaktadır. Burada hakların;

- tamamen bireyin kendisine bağlı ve kullanımına açık olduğunu,
- herhangi bir zorlamanın olmadığını,
- salt insanın özgürlük alanı içinde bulunduğunu, ancak hakkı yaratan, tanımlayan ve bahşedenin iradesi doğrultusunda kullanılması halinde istenilen sonuca ulaşılabilceğini,
- gerçekten insanların onur içinde yaşamalarına ilişkin ister etik ister ahlaki densin, fakat insaniliği ve toplumsallığı inkâr edilemeyecek ilkeler konulduğunu görmekteyiz.

"Biz onlara da belâ verdik, bahçe sahiplerine verdiğimiz gibi. Hani onlar sabah olunca bahçeyi mutlaka devşireceklerine yemin etmişlerdi. İstisna da etmiyorlardı ("inşaallah" demiyorlardı).

Fakat onlar uyurken dolaşıcı bir belâ onu sardı da, Bahçe simsiyah kesiliverdi. Derken sabahleyin birbirlerine seslendiler: "Haydi, devşirecekseniz erkenden ekiniize gidin" diye. Derken fırladılar, aralarında fışılđayıyorlardı. "Sakin bugün

hiçbir yoksul bahçeye girip yanınıza sokulmasın" diyorlardı. (Zanlarınca yoksulları) engellemeye güçleri yeterek erkenden gittiler. Fakat bahçeyi gördüklerinde: "Biz herhalde yanlış gelmişiz" dediler. "Yok, biz mahrum edilmişiz." (dediler). İçlerinde en makul olanı şöyle dedi: "Ben size Rabbinizi tesbih etsenize dememiş miydim?" "Rabbimizi tesbih ederiz, doğrusu biz zalimler imişiz." (dediler). Ardından suçu birbirlerine yüklemeye başladılar. Yazıklar olsun bize, dediler, biz azgınlanmışız. Ola ki Rabbimiz bize onun yerine daha hayırlısını verir. Biz Rabbimize yönelir, ondan umarız. İşte azap böyledir. Elbette ahiret azabı daha büyüktür. Fakat bilselerdi. Kuşkusuz korunanlar için de, Rableri katında nimetleri bol bahçeler vardır. Öyle ya, teslimiyet gösterenleri suçlular gibi tutar mıyız hiç? Neyiniz var, nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa size ait bir kitap var da onda mı okuyorsunuz? O kitapta, "beğendiğiniz her şey sizindir" diye mi yazılı? Yoksa, "ne hükmederseniz mutlaka sizindir" diye sizin lehinize olarak tarafımızdan verilmiş, kıyamet gününe kadar geçerli kesin sözler mi var?" 68/17-40.

Burada, insanın üç ayrı fakat birbirinden ayrılması mümkün olmayan ilişkisinden bahsetmeliyiz. İnsanın insanla, insanın tabiatla ve insanın Allah ile ilişkisi.

Adalet

Adalet lügatte, doğrudan ayrılmama, haktan yana olma, hakkı yerine getirme ve hakkı gözetme anlamındadır. Bu anlamda yaratıcının tüm insanlara bir emri ve yaradılışın bir gayesi olması nedeniyle vazgeçilemez ve değişmezdir. Adaletin iki önemli boyutu/unsuru olduğu kabul edilir.

Birincisi 'eşitlik adaleti/izonomi/hak eşitliği'dir. İnsanlık değerinde, insanlık onurunda, insan haklarında, hukuk sisteminin gereklerinin yerine getirilmesinde mutlak eşitlik anlamındadır. Bir bakıma herkesi eşit görmek, birini diğerine üstün saymamak, yaradılışlarına eşit ve tarafsız kalmak ve öylece davranmak. Adaletin bu önemli hak eşitliği unsuru, insan haklarında hiçbir şekilde dil, din, cins, ırk farkı gözetilmeksizin, eşitlik ilkesinin ihlal edilmemesini içerir.

İkincisi 'oran/kıst/equity adaleti'dir. İnsanlara emeklerinin karşılıkları (ücret/ödül) veya eylemlerinin karşılıklarının (beraet/ceza) verilmesinde, kamu görevlerinin dağıtımında

10] Vehbi HACIKADİROĞLU, "Haklar ve Ödevler".

ehliyet ve liyakatlerine göre eşit davranmayı içerir. Adaletin bu iki unsurunun bir arada, biri olmazsa diğeri olmaz şekilde tatbik edilmesi gereklidir. Aksi halde adalete uyulmak yerine zulmedilmiş olur.

Bu yönüyle, yani eşitlik ve oranlılık ilkeleri doğrultusunda bakıldığında adaletin; temelde göreceli ve değişken ve anayasalarda belirlenmeye ve kısıtlanmaya çalışıldığı gibi sadece sosyal haklara indirgenebilecek bir yönü olmadığı, aksine tüm insanlığın birlikte sahiplenmesi gereken ve mutlak hak eşitliği ve oranlılığı bağlamında karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ile gerçekleşebilen yönü olduğu açıkça görülür:

Adalet Duygusu/Arayışı

Adalet, teorik anlamda sadece belirli içerikli ilkelerin etkili kılınması değil, fakat belirli bir "isteme"dir: Değişik ve değişken, ama belirli nitelikte olan düzenleri oluşturan bir koşullar zincirini sürekli gerçekleştirmeyi isteme. Bu belirli nitelikteki düzenler, insan haklarına dayanılarak ve insan haklarından türetilen ilkelerin belirlediği toplumsal-siyasi ilişki bütünlüklerinden oluşan düzenlerdir.¹¹

Adalet nesnel (objektif) ve öznel (subjektif) olarak iki değişik anlamda kullanılır. Adalet, bir yandan erdem anlamında kişisel bir özelliği ve duyguyu ifade ederken; diğer yandan -hukukun tanımladığı varlık anlamında- 'kişi'lerin ilişki biçiminin bir özelliğini de ifade etmektedir. Hukukun insanlar arası ilişkileri biçimlendiren, onlara görünür ve algılanabilir bir düzen veren, bu amaca yönelen normlar bütünü olduğu kabul edildiğinde, hukuki değer olarak söz konusu adalet de, bu "nesnel (objektif)" anlamda adalet olmaktadır.¹² Bu anlamıyla nesnel (objektif) adalet anlayışı pozitif hukukun da öncelediği adalet anlayışıdır.

Adaletin göreceli olarak algılanmasının sonucunda ise, kimileri için "mevcut hukuk düzenini savunmak" adalet, kimileri için de "onu değiştirmek" adalet olmaktadır. Özellikle de kurulu düzenin karmaşaya düşmesi ve eşitlik ilkesinin uygulamada başkalarının lehine sonuç vereceği kaygısı, bir başka ifadeyle kurulu düzenden esas payı alanların miras

yoluyla sahip oldukları veya oluşturdukları "statükoyu/kamu düzenini kaybetme endişesi", toplumun varlığının (birlik-beraberliğinin) ve sürekliliğinin (bölünmez bütünlüğünün) koşulları olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte adalet bu hallerde mevcut düzeni korumak 'ya sev ya terk et' anlamında bir hukuk mantı/ksızlığının ürünü olmaktadır.

Esasen, adaletin herkesin anlayabileceği anlamı "bir şeyi kendine ait olan yere koymak"tır. Birşeyin kesin olarak nereye ait olduğu, kendi olan yerin ne olduğunu anlayabilmek, kesinlik, doğruluk, tek gerçeklik olarak anlamlandırılabilen hak kavramını anlayabilmekle mümkündür. Bu bakımdan hukukun temel kavramları arasında kopmaz bağ bulunmaktadır. Bu kavramlar yine kendisi ile bağlı kavramlarla açıklanabilir. Hak-adalet-özgürlük kavramları aynı zamanda Kur'anî kavramlardır ve Kur'anî kavramlar ancak birbirleriyle açıklanabilir.

Özgürlük

Doğal hukukçulara göre özgürlük;

"Belli bir amaca ulaşabilmek için birden çok yol düşününce yeri geldiğinde o yollar arasından "kendisi için en uygun olanı seçebilmesi"dir. Böylece insan, amacına ulaşma yolunda bulabildiği seçeneklerin sayısı arttıkça özgürleşecek, özgürleştikçe de daha yetkin bir insan olabilecektir. Bunun için de bilgilenmek ve aklını kullanmak zorundadır. Yani "bilgi edinme özgürlüğü ve zorunluluğu" bulunmaktadır.

Öte yandan değişik seçenekleri kullanabilmek için değişik araçlara ve ilişkilere ihtiyacı vardır. İlişki denildiğinde de sadece insanlar arasındaki ilişki akla gelmektedir. Yani insanlar arasında bir işbirliği ve bilgilenme anlamında ilişki. O halde insanın özgürlüğü de insanlığı da toplumsal yaşamla birlikte başlar.

Ayrıca "özgürlüğü, işbirliğinin, yani toplumsal yaşamın sağladığı kabul edildiğinde, insanda kendisine bu özgürlüğü, dolayısıyla insanlığını sağlayan topluma karşı bir ödev bilincinin ortaya çıktığını kabul etmek de kolaylaşır".¹³

Gereğe olarak da, buradaki ödevin Tan-

11] Ioanna KUÇURADİ, "Adalet Kavramı".

12] Vecdi ARAL, "Hukuki Değer Olarak Adalet".

13] Vehbi HACIKADİROĞLU; Doğal hak Sorunu.

rıya karşı bir borç gibi metafizik (soyut) zorunluluktan değil, elindeki değerın bir bölümünün o değeri kendisine kazandırmış olan topluma geri verme gereği gibi somut bir borçluluk duygusundan kaynaklandığını, belirtirler.

Pozitif hukuk düzeninde de insanlar 'özgürlüklerini borçlu olduğu' başka insanlara sorumluluk duygusuyla bağlı olurlar. Bu sorumluluk duygusu insanın ve tabiatla ilişkisine dayandırılır.

Gerek doğal hukuk düşüncesi, gerekse pozitif hukuk sistemleri hukukun kaynağı ve kavramları olarak adalet ve özgürlük kavramlarını salt insanlar arası (doğal olarak insan-toplum arası) ilişkilere dayandırdıklarını gördük. Bu yönüyle insanın ilişkilerinde vasatı önceleyen İslâm algısından bahsetmeliyiz.

İnsan İlişkileri

Özgürlüğün gerek tanımında gerekse ızahında bizim için önemli olan, hak, adalet özgürlük, meşruiyet ve benzeri temel kavramların birer temel hak ve yükümlülük oldukları bilincinin ve bizatihi bu hakları bünyemize veren gücün yönlendirme ve sınırlamalarının asıl alınacağı inancıdır. Bu çerçevede Kur'an'ı Kerim'de Alak suresinde geçen **alak/alaka/aleka** kelimesi veya kavramı üzerinde fikir üretmeye çalışacağız.

"O insanı bir alekadan yarattı". 96/2.

ALAK, 'aleka'nın çoğuludur. Lügatte **alek maddesi, yapışıp ilişmek manasına** vaaz edilmiştir. Ve mutlak şekilde **ilişken ve yapışkan nesneye de denir**.¹⁴

Tefsir bilginlerinin bir kısmı, yaratılışın maddi yönünü göz önünde bulundurarak meni (sperma)nın aşılmasından sonra meydana gelen kan pıhtısının çoğulu olmasıyla yetinmişler, bir kısmı da bunu en alçaktan en yükseğe yükselmeyi göstermek için açıkça anlaşılan mânâ olarak görmüşlerdir. Elmalı ayetin mealinde, "O, insanı bir ilişikten yarattı" demektedir. Tefsir ederken de;

"Bir alakadan yahut sırf bir ilişikten bir insan yaratan ve mutlak surette yaratmak kendinin şanı

olan Rabb'in hiç okumamış olan kimseyi de böyle bir emir ile elbette okutur. Onun için oku!" (El-malılı Tefsirinden)

Ayette Allah, insanın rahimde meydana gelen değişiklikler sonucundaki oluşumunu anlatırken, bizlere hayatımız içinde kazandırdığı sabık malumatımıza (fitri bilgiye) intizarın de bir ilişkiler yumağı içinde var olduğunu hatırlatıyor.

Bu ilişkiler yumağı veya ağı bizim sosyal yönümüze vurgu yapmak içindir. Şayet aksi düşünülürse, yani sosyal ilişkinin anlatılmadığı söylenirse, o zaman alaka terimi yerine sadece nutfenin yapışması veya onu karşılayan bir ifade kullanılırdı. Fakat Kur'an'ın icazı böyle bir yorumu zayıf kılar. Kur'an icazı, mucizeliği sayesinde bizi düşünce sınırlarımızı zorlayacak diyarlara taşır. İşte o diyarlar, bu gün bizim ihtiyacımız olan gerçek toplum-sallığın, insani ilişkilerin, beşeri münasebetin ve yukarıdaki yorumda da belirtildiği gibi, alçaktan yukarı yücelmenin, bu ilişkiler sayesinde yücelmenin zeminleridir. Özellikle de "oku" emri, insanın ilişkiler ağının bilgilenmeyle ne kadar yakın olduğuna işaret ediyor. İkra kelimesi oku anlamıyla birlikte "kıraat et, anlat, tebliğ et" anlamını da içermektedir.

Hemcinsleriyle, karşıtlarıyla, doğal zemini olan tüm kâinatla ve bunların tümüyle ilişki içinde olmayan insan asosyaldır, toplumduşudur. Asosyal insan, insan olmanın gereğinin bilincinde değildir. Fitratının bilincinde de değildir. Sadece kendi ekseni etrafında düşünen ve kalan kişidir. Maddi olarak insan suretinde görülse de, esasta insan olma vasıflarını inkâr etmektedir. Bu haliyle Allah'ın öngördüğü yükümlülükleri yüklenmekten kaçınan, sorumluluk almayan, dolayısıyla bir yönüyle aklını sadece kendi yararına kullanarak başkalarına değer vermeyen, bir yönüyle de tüm insanlığın yararına olacak şekilde formatlandığı misyonuna ihanet eden bir varlık olmaktadır.

Gerek alaka kavramı gerekse sivil toplum kavramı, her ikisi de oku (bilgi ve yükümlülük) emri ile birlikte değerlendirildiğinde ulaşılan her bilginin, fitrata uygun şekilde insanlığa kazandırılması, bu eylemin temelinde yükümlülükler manzumesi barındırdığı, bu yükümlülüklerin tek başına paylaşılabilmesinin ayetteki alaka (ilişkiler ve ilişkiler) kavramına aykırı düşeceği, dolayısıyla tüm iyi işleri

14] Bunlardan başka alek, ruhanî ve manevî olarak "**alaka**" gibi aşk ve sevgi manasına geldiği de lügatte açıklanmıştır. (Elmalılı Tefsiri)

birlikte yapmanın zarureti anlaşılmaktadır.

Alak Suresinin 7. ayetinde, kendisini bu ilişkiler açısından ayırık, ihtiyacı yokmuş gibi (müstağni) görenler anlatılıyor. Müstağnilik;

“Kendini zengin görünce, kendini artık ihtiyacı yokmuş, maksada ermiş, zenginlik mertebesine gelmiş görünce, o görüş ve inançta bulunmak sebebiyle azar”

diye açıklanmış. Aslında kavramın aslı istiğna'dır. İstiğna'dan müstağni sıfatı türetilmiştir. Müstağni, kendini ayırık gören, hiç kimseye ihtiyacı olmadığını zanneden anlamındadır. Alak suresinde anlatılanlar aslında özgürlük kavramının, insan ilişkileriyle bezendiğini ve aynı zamanda sınırlandırıldığını, ancak hepsinden de ötede Kur'an'ın bütünlüğü içinde bu ilişkileri yaratan Allah'ın varlığı ve bu varlığının göstergeleri (ayetleri) olarak kâinata bir Sünnetullah oluşturduğunu anlatılıyor.

İşte insan bu Sünnetullah'tan ve ilişkilerden bağımsız (müstağni) değildir. Bu nedendir ki insan ilişkileri anlatılırken **insanın insanla ilişkileri, insanın tabiatla ilişkileri, insanın Allah'la ilişkileri** olarak üç boyutta incelenmektedir. Materyalist felsefe, dolayısıyla Tabii Hukuk ve pozitif hukuk felsefesi de insanın sadece doğa ve insanla ilişkileri çerçevesinde (Bkz: Yukarıda Vehbi Hacıkadiroğlu) konuyu ele aldığından hak, adalet ve özgürlük kavramları bir ayağı aksak konumda incelenmekte ve kabul ettirilmektedir.

İnsanlar ve toplumlar hedefledikleri bir dünya ve yaşam biçimi için uğraş verirler. Bu hedef onların aynı zamanda gelecek tasavvurlarının, dolayısıyla geleceğe ilişkin projelerinin de temelini oluşturur. Ütopyanın en önemli vasfı mevcut hali olumsuzlamak, geçmişe duyulan özlem veya bir gelecek tasavvurudur. Gerçekleşmesini hayal ettiğimiz, arzu ettiğimiz, dolayısıyla uğrunda mücadele ettiğimiz bir dünya tasavvuru. Vazgeçemeyeceğimiz ama değişik seçeneklerle işaretleyebileceğimiz ütopyalarımız bu işlevsellikte bizler için önemli açılımlar sağlayacaktır. Adanmışlık kuramı içinde bunları gerçekleştirme yolunda mesafeler alabiliriz. Ancak, tüm bu farazi ütopya ve misyon yüklemesi yeterli olmamaktadır.

Bu gün eksikliğini ziyadesiyle hissettiğimiz hukuk ve onun yansımaları olan adaleti ve

toplumsal saadeti sadece bir ide (adalet) veya sadece bir sonuç (hukuk) olarak almak, bizi eksikliğini hissettiklerimize ulaştırmayacaktır. Aynı şekilde hukuku sadece bir pozitif kurallar bütünü ve adaleti de sadece bir duygu yoğunlaşması olarak aldığımızda da, bu güne kadar gerçekleşen ne ise bu günden sonra da aynı sonuca ulaşılacaktır.

O halde eğitim - öğretimin sağlıklı olabilmesi için olmazsa olmaz olan hukukun yaygınlaştırılmasını ve adaletin eşit ve orantılı olarak dağıtılmasını, geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın ve gençlerimizin gelecek öngörülerinin sağlıklı olmasını isteyenlerin ilk elde yapılabileceklerini sıralayabiliriz.

- Bireysel ve toplumsal sorumluluklarımız kapsamında önce kişisel, sonra da birlikteliklerimiz içinde toplumsal 'misyon belirleme'lerimizi yapmak;
- Misyonumuza uygun gelecek öngörülerimizi gerçekleştirebilecek yöntem ve faaliyet tespitlerimizi, 'vizyonumuzu' gerçekleştirmek;
- Hak, adalet ve özgürlük ve uğraş alanımızdaki kavramları meşruiyet temelinde yorumlamak ve yaygınlaştırmak;
- Bu kilit sözcükleri teorik zeminlerinden alıp hayatımızın birer parçası, olmazsa olmazları tüm insanımızın bilgisine ve hayatına sokmak;
- Bu hedefe 'kariyer kaprisleri'ni tatmin ederek veya 'hayatı erteleyen' bir tembellikle varmak değil, farklı ancak yapıcı bir tartışma sürecinde, eklenerek, katarak, bütünleşerek, bütünleştirerek ulaşmaya çalışmak;
- Hukukun yaygınlaştırılmasını, temel hak ve özgürlüklere ilişkin topyekûn mücadelenin bir parçası olarak görerek ve bir 'dönüşüm projesi' örneği olarak algılamak.

Bu belirlemelerimizi bir anlamda eğitim ve hukuk adına yapılabilecek çalışmaların teorik temeli olarak da alabiliriz. Pratik anlamda da bu süreç bir sivilleşme ve sivil toplum mücadelesi olarak algılanabilir ve adlandırılabilir. Ancak burada parantez içinde muhtemel bir yanlış algılamayı düzeltmemiz gerekir: Bu algımız ve adlandırmamız 'liberal-sivil toplumcu arka plan'a dayanan pasifist ve umutsuz tezlerin odağından kaynaklanmıyor. Aksine, her bir sivilleşme olgusunun, gerçek sivil top-

lumcunun, sivil öncelik aktivistinin ve tabii ki hukukun yaygınlaştırılmasına inanan ve uğraş veren eğitimci ve hukukçuların diğerine söz verdiği gibi “özgürlüklerin teminatı olmak” anlamındaki özveriden kaynaklanıyor.

Özgürlük, pasifizm çemberini kırma azmi ve çabasıyla donatılmış, özgür ve onurlu insanların dünyasında, şu an ve gelecek için, her yerde, düşünsel ve eylemsel pratikte, üstün bir adanmışlık bağlamında var olabilmekle mümkün.

Özgürlük, “izzet ve kudreti Allah’ın ve Allah’ın mazlum kullarının yanında arama” keyfiyettir.¹⁵ İsyandan, içi boş fevrandan bağımsız ve bağlantısız; bir duruş, bir konumdur.

Meşruiyet

Meşru kelimesi Arapça şe-re-a kökünden türemiştir. Kelimenin sözlük anlamı, “şer’an caiz, şeriata izin verdiği, şeriata, kanuna uygun” (F. Develilioğlu) demektir.

Hukukta iki tür meşruiyetten bahsedilir: Birincisi, **kanuni meşruiyettir**. Yasal düzenlemelere ve yasal hiyerarşiye uygunluk anlamındadır. İkincisi, **hukukî meşruiyettir**. Tebliğimizin buraya kadarki kısmından da anlaşılacağı üzere hukuki meşruiyet, toplumun inanç değerlerine, hak-adalet-özgürlük anlayışına ve kamu vicdanına dayanan meşruiyet anlamındadır. Son günlerin örneğinden yola çıkarak örneklendirirsek: Taksim’de tarihi Topçu Kışlası’nu yeniden ihya etmek tarihi bir görev addedilebilir ve bunun için yasal düzenleme ve buna uygun işlem yapılarak kanuni meşruiyeti sağlanabilir. Ancak kamu vicdanı idareden farklı düşünerek (daha önceki örneklerinde olduğu gibi, parkların, kamusal alanların AVM/Rezidans yapılmasına açılması gibi) sivil itaatsizlik örneği sergileyebilir. İşte burada kamu vicdanına göre idarenin işlemi hukuki meşruiyetten yoksundur.

Meşruiyete bir başka örnek de, geçmişte baklava çalan küçüklere ağır cezalar verilmesi idi. Yasa koyucu nihayet bu cezalandırmanın hukuki meşruiyeti olmadığını kamu vicdanının itirazları sayesinde anlamış ve iyileştirme

anlamında yasal düzenlemeye gitmiştir.

Meşruiyet kavramı sadece hukuk alanında kullanılıyor değildir. Siyaset, ekonomi, eğitim-öğretim alanlarında da kullanılmaktadır. Ancak incelememizde de görüldüğü gibi hangi alanda kullanılırsa kullanılsın meşruiyet hukuk kavramlarının kabulü ve uygulama alanındadır. Hak-adalet-özgürlük kavramları **meşruiyetin alanını** ve sınırlarını belirlemektedir.

Meşruiyetin en önemli unsuru rızadır. Hak-adalet ve özgürlük bağlamında ele alındığında meşruiyetin temeli, en başta bu kavramları ve olguları bahşedenin rızası, sonrasında da uygulamanın muhatabı olan insanların, kamunun vicdanıdır. Siyasal meşruiyet sadece kanunları yapanların rızalarını değil, kamu vicdanının rızasını ve kamu vicdanını oluşturan değerlere uygunluğunu içerir. Aksi yasal ve yönetsel durum meşruiyetin ihlalidir.

Meşruiyetin etkin kullanımı meşrulaştırma politikasının doğrudan doğruya onaylanmasıdır.¹⁶ Politik düzenden bahsettiğimize göre politik düzenlerin meşrulaştırmada en önemli belirleyicinin ideolojiler olduğu da unutulmamalıdır. Bentham, meşruiyetin üç farklı düzeyde somutlaştığını öne sürer: 1. Varolan kurallara uymayı, 2. İnançlar üzerinde temellendirilen haklılaştırmaları, 3. Yönetilenlerin, yönetenlerin eylemlerine rıza göstermesi anlamında uyumu.¹⁷ Nitekim biz de aynısını yapmaktayız. Düşüncelerimizin ve eylemlerimizin meşruiyetini, işbu tebliğimizdeki iddia ve önerilerimizi, muarızlarımız gibi inançlarımızdan almaktayız. Ancak, eğitim-öğretimi siyasal iktidarlar gibi sadece belirli bir düşüncenin tahakkümünde meşrulaştırmanın aracı olarak değil, insan olmanın gereği olarak almaktayız. Aksi halde “meşrulaştırma, siyasal iktidarların, ideoloji de meşrulaştırmanın gerekli aracı olur. Eğitim kurumları da meşruiyet sürecine doğrudan katılır... Müfredat, ders kitapları ve öğretmenler, eğitsel açıdan bu meşruiyeti sağlamanın en önemli öğeleri”¹⁸ olur.

15] “Varlığını kendi çabalarıyla meşrulaştırmaya çalışan özerk bir birey, kendisinin ebedi kölesidir”. Eric HOFFER, *Akılın Muhteris Çağı*, s. 20.

16] Baynes’ten aktaran Kemal İNAL, *Eğitim ve İktidar*, s. 53.

17] Beetham’dan aktaran Kemal İNAL, *Eğitim ve İktidar*, s. 54.

18] Kemal İNAL, *Eğitim ve İktidar*, s. 55.

İnsanın üç boyutlu ilişkisini göz ardı eden, reddeden, bu ilişkilerden herhangi birini zedeleyerek diğerlerini de zedelemiş olan bir kabul veya uygulama, yukarıda Kalem Süresi'nde belirtildiği gibi gayrı meşru sayılacak ve reddedilecektir. İşte sivilleşme olgusu, sadece insanın salt düşünce ve eylemlerine, siyasi otoritenin sadece iki dudağı arasına hapsedilemeyecek kadar önemli ve meşruiyetin sağlanması bakımından önceliklidir. Siyasal otoritenin, hukuki düzenlemelerin yasalara uygunluğu kadar, yasaların da hukuki meşruiyete uygunluğu esastır. Geleceğimizin teminatı olan çocuklarımızın bu "meşruiyet algısı" içinde eğitim-öğretime tabi tutulması gerekir.

Sonuç

Herkes şöyle bir geçmişe ve günümüze nazar etmeli. 'Önce insan' diye meydanlarda kitlelere hitap ederken, önce insana ilişkin olarak bu gençlere insan nedir, nasıl bir varlıktır anlatılmış mıdır? Biyoloji dersinin dışında fitratın bilgileri verilmiş midir? Ulusal ve uluslar arası bağımlılık şebekelerinin köleleştirme işlemleri tanıtılmış mıdır? Nefsini, aklını, dinini, neslini ve malını koruma refleksi ve düşüncesi benimsetilmiş midir? Takdir edilmelidir ki bu ameliyenin adı öğretim-eğitimdir ve sürekli yaz-boz tahtasına döndürülen bu milli eğitim sistemi ile mümkün görülmemektedir.

Gelinen noktada istemesek de üstümüze üstümüze gelen sivilleşmenin önce bilgisini, sonra da yöntemini, kurallarını belirleme zarureti vardır. Gelecek bizim geleceğimiz, çocuklarımız bizim çocuklarımız ve geleceğimizdir. Çocuklarımıza insanın üç boyutlu ilişkisini öğreterek, onları birbirlerine gider yapmaktan (posta atmalarından) korurken, diğer yandan da sistemin açıklarını/yanlışlarını tespit edip bireysel ve toplumsal sorumluluk temelinde insanca yaşamalarının yolunu bulmalıyız. Sivilleşmenin sivil toplumdan geçtiğini, sivil toplumun da öyle başıboş bırakılmış topluluk olmadığını, fitrî ve vahyi ilkelere donatılmaktan geçtiğini, kendiliğinden sivilleşmenin ve sivil toplumun serseri mayın gibi nereye savrulacağına bilinemeyeceğini görmenin zamanı gelmiştir.

Son Taksim olayları milli eğitim adı altında eğitim yapmak yerine öğretim yapmayı,

insanı, tabiatı, yaratıcıyı, tabiatın kanuniyetini, sünnetullahı, insanlar arasındaki ilişkileri sağlıklı öğretmenin yollarını yeniden düşünmeyi hatırlattı. Sivil itaatsiz olarak önümüze çıkan bu tabloyu, "İzzet ve kudretin Allah'a ait olduğunu" kabule yönlendirmenin yollarını aramalıyız. Eğitimden hukuka misyon değerlendirmemizin anlamı budur.

Kaynaklar

- AKIN, İlhan F.; *Temel Hak ve Özgürlükler*, İst. 1968.
- ARAL, Vecdi, *"Hukuki Değer Olarak Adalet"*, Derl: Hayrettin ÖKÇESİZ, *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, İst: 1997, Alkım Yay.
- BALCI, Muharrem; *Hukuk Mantiği, BİRİKİMLER*, Sayı: 1. İst: 2003.
- BALCI, Muharrem; *Hukuk Mesleği ve Misyon - Vizyon Tartışmalarında Tarihi Gerçeklikten Gelecek Tasavvuruna Süreç İşçiliği, BİRİKİMLER -II*
- BALCI, Muharrem; *Eğitim ve Öğretimde Haklar ve Yükümlülükler*, Danışman Yayınları, İst: 1998, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/kitaplar/36.pdf>
- BALCI, Muharrem; *Uluslararası Belgelerde ve İç Hukukta Eğitim Hakkı*, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerI/60.pdf>
- BALCI, Muharrem; *Yaşayan Sünnet Işığında Eğitimden Hukuka Misyon Değerlendirmesi*, <http://www.muhamrembalci.com/yayinlar/tebligler/139.pdf>
- BALCI, Muharrem; *Tabii Hukukta Hak - Adalet - Özgürlük Kavramları Analizi (Eleştirel Bakış)*, *BİRİKİMLER -II*
- BEYAZIT, İbrahim Hakkı; *Ana Dilinde Savunma Üzerine*, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/makaleler/birikimlerIV/152.pdf>
- BAŞKAYA, Fikret; *Sivil Toplum ve Sivil Toplum Kuruluşları (STK) Söylemi*, <http://www.muhamrembalci.com/hukukdunyasi/alintilar/243.pdf>
- BHAVE, Vinoba; *Özel Olan ve İmha Edilen*,

- Alternatif Eğitim*, Editör: Matt HERN, Kalkedon Yay., İst: 2008
- FALBEL, Aaron; Öğrenme? Tabii... Eğitim? Yok, Hayır Kalsın, *Alternatif Eğitim*, Editör: Matt HERN, Kalkedon Yay., İst: 2008.
- GATTU, John Taylor; Devlet Eğitimi Denen Kabus: Neden Bireysel Düşünceyi Yok Eden Bu Sistemi Değiştirmeliyiz?, *Alternatif Eğitim*, Editör: Matt HERN, Kalkedon Yay., İst: 2008.
- HACIKADİROĞLU, Vehbi; *Doğal Hukuk Sorunu*, HFSA. Sayı: 4.
- HACIKADİROĞLU, U Vehbi; "Haklar ve Ödevler", Derl: Niyazi ÖKTEM - Ahmet Ulvi TÜRKBAĞ, Felsefe, Sosyoloji Hukuk ve Devlet, İst: 2001, Der. Yay.
- HATEMİ, Hüseyin; 1996, Didim'de "Dünya Müslüman Hukukçular Konferansı"nda sunulu Tebliğ. *BİRİKİMLER II*.
- HERN, Matt; *Alternatif Eğitim*, Kalkedon Yay. İst. 2008.
- HOFFER, Eric; *Aklın Muhteris Çağı, Ayıışığı Kitapları*, İst. 2000.
- ILLICH, İvan; *Okulsuz Toplum*, Şule Yay., İst. Ekim 2010.
- İNAL, Kemal; *Eğitim ve İktidar*, Ütopya Yay., İst. 2008.
- İNAL, Kemal; *Eğitim ve İdeoloji*, Kalkedon Yay., İst. 2008.
- KUÇURADI, Ioanna; "Adalet Kavramı", Derl: Hayrettin ÖKÇESİZ, *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, İst: 1997, Alkım Yay.
- MUMCU, Ahmet; *İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri*, Savaş Yay., Ankara. 2003.
- RAUTER, E. A.; *Düzene Uygun Kafalar Nasıl Oluşturulur*, Bakış Kitaplığı, İst. 1999.
- SUNGURBEY, İsmet, *Hak Nedir*, Derl: Hayrettin ÖKÇESİZ, Hayrettin; *Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri*, İst: 1997, Alkım Yay.
- TAGORE, Rabindranath; *Papağanın Masalı*, *Alternatif Eğitim*, Editör: Matt HERN, Kalkedon Yay., İst: 2008
- YEŞİL, Rüştü; *Sivilleşme ve Eğitim Üzerine*, <http://www.ilkadimdergisi.net/node/1433>.